

Una vila menestral sota el règim feudal. Ripoll i la seva lluita contra el monestir (1678-1719)

A manufacturing town under a feudal régime. Ripoll and its fight against the monastery (1678-1719)

per Míriam Arévalo Viñas

RESUM:

L'estudi municipal de la vila de Ripoll revela un cas insòlit dins el feudalisme tardà a la Catalunya moderna. Insòlit perquè parlem del perllongament d'una situació molt extrema de feudalisme en una vila amb una economia íntegrament manufacturera i comercial, que no va gaudir mai de la forma jurídica d'universitat ni d'un consell de govern propi fins a l'any 1755. Aquesta situació comportarà nombrosos conflictes entre una part de la població, desitjosa d'obtenir un cert poder polític i econòmic sobre la vila, i el monestir. Lluita que es vehicularà tant a través de la via de dret, amb plets de reversió a la Corona, com a través de la via de fet, amb revoltes contra el baró.

PARAULES CLAU:

Ripoll, feudalisme, baró eclesiàstic, pre-industrialització, govern consular, universitat, via de fet, via de dret, Reial Consell de la Batllia General, Reial Audiència.

ABSTRACT:

Ripoll's is an unusual case in the late feudalism of modern Catalonia in that it shows the very extreme situation of a town with a full manufacturing and commercial economy totally subjected to feudal rule. Ripoll had neither the equivalent of borough status nor an independent governing body until 1755. This led to numerous conflicts between a section of the population, eager to have some political and economic power over the town, and its feudal lord, the Monastery. The struggle took place both through peaceful legal means, in the shape of lawsuits for the town's reversion to the Crown, and through violent illegal ones, namely armed revolts against the lord.

KEY WORDS:

Ripoll, ecclesiastical lord, feudalism, pre-industrialization, town corporation, lawsuits for reversion to the Crown, Batllia General, Reial Audiència.

El context: el monestir y la vila

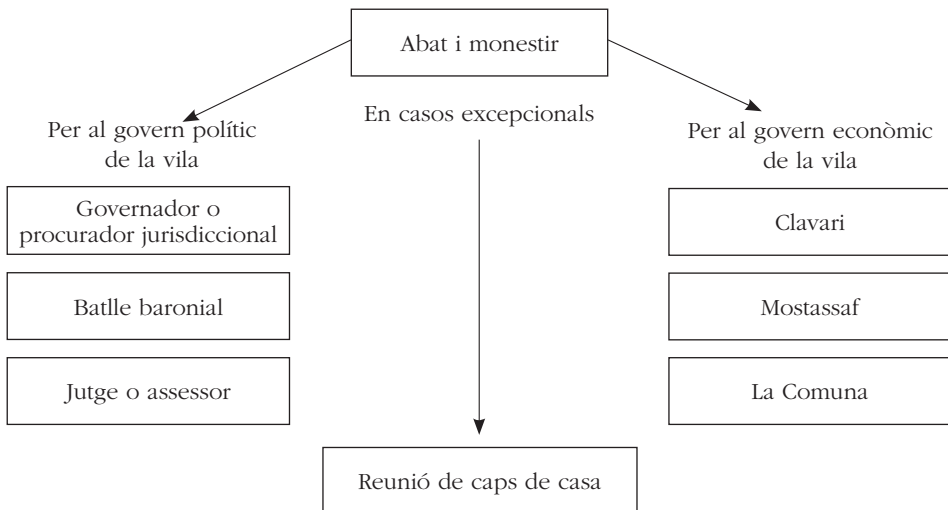
El monestir de Santa Maria de Ripoll era una baronia molt gran i potent econòmicament parlant a la Catalunya del segle XVII. Estava sota la seva tutela una xifra

gens menyspreable de 6.000 vassalls,¹ amb propietats que s'estenien per vint-i-tres poblacions repartides pel territori de l'actual província de Girona –com és el cas de poblacions de les comarques del Berguedà, la Cerdanya, el Gironès o Osona–, però també per llocs de la de Barcelona –el Bages– o Lleida –la Noguera. Els monjos que l'habitaven pertanyien a la noblesa catalana, i cognoms com Alamany, Descatllar, Montrodon o Copons, entre d'altres, van viure entre els seus murs al llarg dels segles. D'aquí van sortir oïdors eclesiàstics i diversos presidents de la Diputació del General. La quota de poder que exercien els seus monjos, per tant, era important tant dins com fora de la vila de Ripoll.

Dins la vila, el monestir posseïa la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa justícia, mer i mixt imperi, i monopolitzava íntegrament tant el govern polític com l'econòmic, nomenant arbitràriament els seus oficials. L'abat era el senyor baronial, i, com a tal, no solament exercia i administrava justícia, sinó que també posseïa la jurisdicció en domini i propietat. Nomenava un governador o procurador general per regir la vila, un batlle baronial, un jutge, un notari o escrivà i un porter o nunci, que acostumaven a ser persones addictes al monestir, i que exercien dites jurisdiccions en nom de l'abat.

Pel que fa al govern econòmic, l'abat escollia un clavari i un mostassaf.² L'abastament i provisió del blat anava a càrrec d'una figura anomenada *la Comuna*, que era

ESQUEMA 1
Quadre dels oficials baronials

1. J. M. TORRAS I RIBÉ, «Aproximació a l'estudi del domini baronial del Monestir de Ripoll (1266-1719)», *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona, 1984, 203-210.

2. BC (Biblioteca de Catalunya), F. Bonssoms, 2627 «Excelmo Señor El Abad, y Cabildo del Real Monasterio...» 1678.

una junta de nou vassalls de la qual desconeixem l'organització. I, a banda d'aquestes figures, en determinades conjuntures greus l'abat cridava a Consell General als caps de casa de la vila, i es reunien a la seu abacial per tal de tractar el motiu que originava la reunió i per encarregar-se de la seva execució.

Pel que fa als ingressos del centre monàstic, entre altres fonts, provenien de l'arrendament dels diferents oficis del convent³ o del de les seves herbes amb els censos, delmes, tasques, carnalates i altres drets, juntament amb la meitat dels foriscapis que rebia el monestir de les viles de Ripoll, Olot, Tossa, Santa Leocàdia, Molló, la Guàrdia, Borredà, la Nou, Grexes o Malanyeu.

Pròpiament dins la vila de Ripoll, el clavari de l'abat arrendava:

- La imposició de la taula de l'ovella que es venia dins la vila de Ripoll.⁴
- La imposició del tall del moltó.
- La meitat de la imposició de la fleca i taverna.
- L'arrendament de les quatre fleques i tavernes de la vila de Ripoll.⁵
- L'arrendament, dins la quadra de Borredà, de la imposició de l'entrada del vi i de la fleca i taverna pel termini d'un any.
- L'arrendament de la imposició de l'entrada del vi a la vila de Ripoll.⁶
- L'arrendament de les impositcions de les mercaderies.⁷
- L'arrendament de la imposició de l'aiguardent i el tabac pel termini d'un any.⁸

3. Un segle més tard, entre 1777 i 1793, el valor de les rendes del conjunt dels oficis del monestir de Ripoll, inclòs el de l'abat, obtenien un total de 2.880 lliures, 13 sous i 8 diners, i aquesta quantitat equivalia al 38% d'ingressos per renda de l'abadia. Vegeu E. MOLINÉ, «Els monjos de la congregació claustral benedictina a la Catalunya del segle XVIII: elements per a una comparació», *IV Congrés d'Història de Catalunya*, Barcelona, *Pedralbes: revista d'història moderna*, Edicions Universitat de Barcelona, 1998, 534-537.

4. Aquesta s'arrendava per un termini d'un any, i l'arrendatari havia de donar franquesa als eclesiàstics, a tots el oficials de l'abat (jutge, batlle, notari, mostassaf, corredor, oïdor de comptes de la comuna, clavari de la vila, etc.) ACRI (Arxiu Comarcal del Ripollès) Sign. 654/1.

5. La taba d'arrendament esmenta que els hostalers de la vila, terme i parròquia de Ripoll no podien donar ni vendre pa ni vi que no fossin de les fleques i tavernes de la vila. Aquests flequers estaven obligats a tenir vi blanc tot l'any, i així mateix vi claret de la costa o del Rosselló, i vinagre, i havien de tenir les bótes separades i amb esment de quin tipus de vi hi guardaven. ACRI, Sign. 654/2.

6. També pel termini d'un any. Respecte a això, els homes de la vila no havien de pagar res pel vi que buidaven en llurs cases per llur menester. ACRI, Sign. 654/2.

7. Altre arrendament que comprenia el termini d'un any. S'esmenten a la taba mercaderies com el sagí, cera obrada, draps de lli o de canem, castanyes, avellanes, salsa de figues, panses, safrà, arròs, ametlles, pinyons o «altra cosa de especieria o tendèria que es vendrà en gros en la present vila i terme de Ripoll». Aquesta taba regula també els preus de la venda dins la vila dels pedrenyals, xispes, canons de foc, escopetes, i arcabussos. També la venda de couro de fora per obrar o assaonar, llana, robes i altres béns. ACRI, Sign. 654/3.

8. Sobre aquesta venda, ningú no podia vendre aiguardent, tret de l'arrendador d'aquesta taba i els apotecaris i adroguers. ACRI, Sign. 654/3.

- L'arrendament del dret de l'oli, dret que s'esmenta com a nou l'any 1647 i que gravava les vendes d'oli dins la vila de Ripoll. Pocs anys després trobarem aquest arrendament juntament amb el de la sal.
- L'arrendament de les dues gavelles de les botigues de la vila pel termini d'un any.⁹
- L'arrendament de la imposició de la civada i altres grans.
- L'arrendament de la botiga dita dels paraires de Sant Cristòfol de la vila de Ripoll.
- L'arrendament del molí draper dels paraires.
- L'arrendament de la botiga dels confreres de Sant Eloi.

Pel que fa a la vila, Ripoll era en ple segle XVII una vila menestral especialitzada en el comerç i la manufactura dels teixits i el ferro, ubicada dins l'eix econòmic i comercial Ripoll-Vic-Barcelona, d'important consolidació a l'època moderna. Compitava llavors amb una població de 400 focs i, des del segle XIII, la indústria tèxtil havia cobrat importància. Al segle XVI trobem moviment comercial amb la venda de cordellats, panys de llana i de burell o panys de diversos colors, amb les viles del voltant i, en general, de les diòcesis de Vic i Urgell.¹⁰ En aquest segle trobem molts paraires, però també sastres i teixidors, un molí draper i, fins i tot, una botiga dels paraires.¹¹

La indústria del ferro també s'anà refermant a poc a poc, i especialment a partir de l'últim quart del segle XVI.¹² Trobem la fabricació de claus i reixes de balcons que es comercialitzaven a Barcelona, i un augment en la fabricació de les armes de foc, amb el sorgiment en el seu entorn de diverses especialitats com la dels encepadors, els panyetaires o els canoners. La seva importància fa que ja l'any 1639 la mateixa Diputació del General comprés armes a mestres ripollesos en el marc del conflicte que aleshores enfrontava Felip IV amb França. No fou, però, fins al segle XVIII que es va crear la Reial Fàbrica d'armes de la vila.

Junt amb tot aquest moviment menestral, es guanyaven la vida traginers i negociants. A més, com a agrupació vilatana, van aparèixer artesans i artistes per cobrir

9. La taba d'aquest arrendament explica que l'arrendador havia de tenir tot l'any oli bo, bacallà sec, i els divendres, dissabtes i dies de juny, bacallà remullat, excepte als mesos de juny, juliol i agost, que havia d'estar sec. A més, havia de tenir tonyina, arròs, sal, i en la quaresma, sorra i congre. Fins a Pasqua, tenia l'obligació de tenir arengada de la petita o de la grossa. ACRI, Sign. 654/3.

10. Conclusions a les quals he arribat després de buidar i analitzar les dades que contenen els protocols notariais del notari ripollès Bernat Buada dels anys 1534 i 1536, que es troben a l'Arxiu Històric de Puigcerdà.

11. Això corroboraria per al segle XVII, al menys per al cas de Ripoll, la hipòtesi plantejada per l'Albert Cots quan diu que, almenys per al XVIII, l'existència d'institucions senyoriales no presentava un fre per tal que es donés un creixement econòmic i comercial a la vila, tot i que no m'atreveixo a confirmar que les estructures socials senyoriales siguin variables independents en relació amb les transformacions econòmiques i socials. Vegeu A. COTS i CASTAÑÉ, «Aproximació a l'estudi dels conflictes senyoriales a Catalunya (1751-1808)», *Estudis d'Història Agrària* 6, 1983, 253.

12. A. GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Madrid, Alianza Editorial, 1998, 237-244.

les necessitats de la població, essent freqüent trobar sabaters, fusters, mestres de cases, adroguers, etc.

Tot i registrar-s'hi, però, un moviment menestral i comercial important com a activitats econòmiques predominants a la vila, la correspondència en l'àmbit del poder municipal no era equiparable. Ripoll no tenia l'estatut jurídic d'universitat ni un govern propi, i el monestir escollia lliurement i per al temps que volia, sense cap reglamentació, els seus oficials. Però no tothom tenia la possibilitat de fer-s'hi amb un càrrec baronial. Respecte a això, és important no perdre de vista l'existència de dos bàndols dins la mateixa vila. D'una banda, els caps de casa que eren contraris al monestir i al seu règim feudal, i que lluitaven per un règim municipal en el qual poguessin participar com passava, per exemple, a Olot, vila del mateix monestir de Ripoll. D'altra banda, estaven els homes que donaven suport al monestir, que sovint van pagar les conseqüències de les seves lleialtats quan la vila s'aixecava contra el baró, però que, sens dubte, foren els que es beneficiaren amb l'arrendament dels béns i oficis d'aquest.

Per tant, Ripoll era una vila menestral que havia fet de la indústria i el comerç de la llana primer, i del ferro després, les seves activitats principals. Una vila que es trobava sota un règim feudal massa estricte per a les seves característiques econòmiques. Tard o d'hora aquesta situació havia de derivar en un conflicte sense retorn.

Els homes de Ripoll i les seves pretensions

Una vila com la que estem analitzant aquí, íntegrament menestral, no podia restar pacíficament sota el monopoli polític íntegre del monestir de Ripoll. Les classes benestants volien obtenir un cert poder polític que anés en concordança amb el seu poder econòmic i que, al mateix temps, els ajudés a emprendre mesures que afavorissin la seva activitat.¹³

Des de la fi del segle XIV i el començament del XV, amb les pragmàtiques de Martí l'Humà i d'Alfons el Magnànim, es va facilitar la possibilitat als municipis de redimir-se de les seves respectives jurisdiccions baronials i reintegra-s'hi a la reial. La primera temptativa de la vila per deslliurar-se del monestir havia estat l'any 1296 per la força.¹⁴ Tanmateix, el primer intent per la via judicial o del dret va ser l'any

13. Les classes benestants, a Ripoll, eren les que promovien els enfrontaments amb el senyor, per tant, és factible pensar que el creixement econòmic estigués relacionat amb l'enfrontament antisenyorial. Un exemple el tenim a M. ARDIT LUCAS, «El plet d'incorporació a la Corona de Catadau (1740-1806)», *Revista de Historia Moderna* 24, 1998, 393. Vegeu també C. PÉREZ APARICIO, «Reivindicaciones antiseñoriales en el País Valenciano», *Revista de Historia Moderna* 24, 1998, 250-251.

14. D'acord amb l'Albert Cots i Castañé, que ha estudiat el tema de la conflictivitat senyorial a Catalunya, en algunes localitats la conflictivitat provenia de molt antic, manifestant-s'hi intermitentment al llarg dels segles. Es tracta d'aquelles localitats en les quals els conflictes afectaven a la major part dels aspectes del domini senyorial, com és el cas de la nostra vila. Vegeu COTS I CASTAÑÉ, «Aproximació a l'estudi... », 251.

1415 en un llarg plet que durà nou anys i que, malauradament, no va ser favorable per a les pretensions dels homes de la vila. No obstant això, l'any 1440, dins la política de lluïmes d'Alfons els Magnànim, la reina Maria va atorgar als homes de Ripoll una llicència de reunió per formar un sindicat que els permetés tractar el tema de la redempció baronial. El 8 d'agost de 1440 el rei Alfons els Magnànim atorgava des de Gaeta (Itàlia) un privilegi municipal a Ripoll per establir un govern format per tres còsols i un consell de vint persones.¹⁵ L'aplicació d'aquest privilegi es confús, i, fins i tot, es possible que no s'arribés a aplicar mai. Tot i això, sabem que en els segles posteriors es va convertir, sempre en els moments de tensió, en una referència reivindicativa.¹⁶

La manca d'estudis i documentació no ens permet explicar res sobre el comportament de la voluntat institucional dels ripollesos durant les guerres remences, tret que l'any 1472 Joan II empenyorà la vila de Ripoll al noble Ponç Descatllar, qüestió que ens permetria elucubrar sobre un possible pas a la jurisdicció reial de Ripoll per via de confiscació i una posterior cessió en circumstàncies que actualment ens són desconegudes. No obstant això, sabem que el 22 de setembre de 1479 el rei Ferran ordenà que la vila tornés a la jurisdicció de l'abat.

Deixant a banda els conflictes que sobre aquest tema hi hagueren al segle XVI i primer quart del XVII, podem dir una mica més sobre aquesta qüestió durant la guerra dels Segadors. Al principi del conflicte van reviscolar a molts llocs de Catalunya els processos de reversió a la Corona. Els ripollesos també van provar de treure'n partit de la situació, i van sol·licitar al monarca francès la concessió de consolat. Hi ha testimonis que afirmen que el francès els el concedí, però, posteriorment, reconeixent el dret de l'abat sobre la vila, revocà aquesta concessió. No sabem, però, la cronologia ni com va tenir lloc aquest procés.

El que sí sabem és que el 1653 els francesos assetjaren la vila, entrant a Ripoll l'1 de juliol amb una gran violència. En aquest estat de coses, trobem que el 5 de juliol de 1653 es reuneix un Consell de la vila –compost per tres còsols i dinou persones,¹⁷ seguint l'estructura concedida en el privilegi atorgat per Alfons el Magnànim l'any 1440– per tal d'escollir un procurador que els representés davant el lloctinent del capità general del Principat i davant els magistrats reials. En una situació d'estabilitat institucional l'abat mai no hauria permès aquesta assemblea, que hauria desafiat la seva autoritat. Però l'abat havia mort l'any 1651 a causa de la pesta, i el segrestador de les rendes de l'abadia, el noble Jaume Alemany Descatllar, qui governava la vila en nom del rei, havia estat detingut pels francesos i portat a les presons de Cotlliure. Així doncs, sense abat ni governador, la vila es va veure

15. Referències a aquest privilegi trobem en molts documents posteriors com, per exemple, al plet de l'any 1678-1691. Vegeu ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 13846.

16. Es va seguir el model de govern que establia aquest privilegi durant les constitucions consulars de 1653 o 1694.

17. El fet que es tracti de 19 persones enlloc de 20 resulta confús. No sabem si això va ser a causa de la despoblació de la vila, de la por o de qualsevol altre factor extern que va impedir arribar a trobar vint persones disposades a estar dins el Consell de Govern.

obligada a constituir-s'hi en universitat per fer front a la situació creada arran de les males condicions en què havia quedat Ripoll a causa del francès. Segurament tenien la intenció de legitimar davant les autoritats reials aquest govern consular sorgit de l'oportunitat del moment i fer-lo així definitiu. No cal dir que, un cop més, no van tenir èxit en les seves pretensions.

Després de la guerra de Separació no va haver cap intent d'emancipar-se fins a la fi de 1677. Segurament la vila va trigar bastants anys a recuperar-s'hi, especialment després dels estralls que les tropes franceses havien causat al llarg de tota la guerra, ja que aquestes tropes havien estat especialment destructores amb la vila.

No podem dir que la pau fos un dels motius que els empenyés a litigar, atès que des de l'any 1675 les hostilitats a la frontera amb França tenien una presència anual, i sabem que la vila de Ripoll es va veure obligada a allotjar terços hispànics. No obstant això, la vila va començar a moure's cap al mes de desembre de 1677, moment en què cent vint-i-nou caps de casa de la vila van delegar en el notari i *causíndic* de la ciutat de Barcelona, Bernat Girautell, el poder per tal que els representés contra el monestir davant les instàncies judicials.¹⁸ Al gener següent, a més, demanaren a l'abat permís per congregar-se, nomenar síndics davant les instàncies judicials i poder manllevar censals per sufragar el plet de reversió que volien incoar.

Així les coses, el monestir de Santa Maria decideix avançar-se i portar els homes de la vila a la Reial Audiència per desafectes, acusant-los de negar la seva jurisdicció, govern polític i administració dels drets i rendes, tot pretenent formar universitat i nomenar còsols i altres oficials. Això fou el 4 de març de 1678. Però la primera instància no corresponia a l'Audiència, sinó al Reial Consell de la Batllia General, i aquí fou on anaren els homes de la vila a denunciar cinc mesos més tard.¹⁹ Sabem que arran de les Corts de 1599 els braços eclesiàstic i militar havien aconseguit la revocació de la pragmàtica d'Alfons el Magnànim de 1447, que reconeixia el dret de les viles a redimir-se a través del pagament del preu pactat, qüestió que donava base legal a les comunitats per reclamar el seu retorn al Patrimoni Reial.²⁰ D'aquesta forma les pretensions dels barons catalans s'imposaven en detriment de les viles catalanes. Però sembla que això no va suposar un problema per a la vila de Ripoll; el 27 d'agost de 1678 els vilatans interposaven un plet davant el

18. David BERNABÉ GIL, «Quince años de estudio sobre el régimen señorial valenciano en la Edad Moderna», dins E. SARASA i E. SERRANO (ed.) *Estudios sobre señorío y feudalismo. Homenaje a Julio Valdeón*, Saragossa, CSIC, 2010, Colección Estudios, 197-235, ja constata que la Corona i els alts tribunals reials limitaven el poder senyorial, especialment amb els plets jurisdiccionals que s'interposaven en aquestes instàncies judicials. Per al cas català observem que passa el mateix, i queda clarament exemplificat al llibre de J. OLIVARES I PERIU, *Viles, pagesos, senyors a la Catalunya dels Àustria*, Lleida, Pagès Editors, 2000.

19. Tot aquest procediment el trobem àmpliament detallat i treballat a la meua tesi de llicenciatura titulada *La lluita pel municipi consular de la vila de Ripoll (1678-1720). Un conflicte antisenyorial entre el legalisme i la revolta*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2007.

20. OLIVARES I PERIU, *Viles, pagesos, senyors...*, 342.

Reial Consell de la Batllia General argumentant que Ripoll era de jurisdicció reial, i que l'abat i el monestir l'havien usurpada.

S'ha de tenir present un parell de qüestions íntimament lligades a la situació extremadament feudal de la vila i que van influir en gran manera en el decurs dels esdeveniments i en els esforços dels ripollesos per anar per la via legal del dret.²¹ D'una banda, els homes que volien pledejar no podien reunir-se entre ells per parlar del plet, organitzar-se o buscar alternatives econòmiques per sufragar-lo. No hi havia cap alternativa de debat entre els afectats sense el beneplàcit del monestir. La reunió dels caps de casa de Ripoll sols era possible amb el permís de l'abat com a senyor de la vila, que era qui convocava o no a Consell General, o permetia la reunió de veïns. És clar que, en aquesta tessitura, l'abat no estava per la labor de facilitar-los les coses si tenim present que el que es qüestionava eren precisament els seus drets com a senyor baronial.

L'altra qüestió fonamental en el cas de la litigació fa referència a l'aspecte econòmic. Una bona font d'ingressos d'aquelles viles que volien litigar contra el seu senyor baronial per redimir-se era l'ús dels béns i arrendaments comunals per sufragar les despeses del plet. Respecte a això, la possessió i administració d'aquests béns i aquestes rendes estaven en poder del monestir, que va resistir-se en gran manera a emprar aquests rendiments en benefici dels homes de la vila. En paraules del mateix Jordi Olivares «la lluita dels pobles per retornar a la Corona era un combat pel domini de l'excedent agrari, entre la fiscalitat comunal i la renda feudal».²²

Ambdues qüestions van haver de tractar-se expressament en el Reial Consell de la Batllia General a través de la figura de l'altercat, que va paralitzar el plet mentre no es resolguessin aquestes qüestions per part de la institució reial. El primer altercat tingué lloc pel dret de reunió el 15 d'octubre de 1678. En aquest moment els vilatans van demanar al batlle general permís per poder congregar-se sense llicència de l'abat, nomenar així síndics i buscar els diners necessaris per pledejar. La petició era perquè cada cop que ho havien demanat «lo dit Abat, o, sos ministres los castigan, lo que es totalment contra tot dret i justícia».²³ L'abat tenia molt clar, però, que el monarca no podia inferir en aquestes qüestions jurisdiccionals de baró, ja que en cas contrari aniria contra «lo dret municipal de Catalunya»,²⁴ i a Ripoll era l'abat qui havia de concedir el permís de reunió.

Al gener de 1679 els homes de la vila van seguir el protocol establert mitjançant el qual havien de demanar permís al seu senyor per reunir-se, i així ho van fer. Però el temps va anar passant sense que l'abat es pronunciés, potser esperant la caducitat del procediment, i prenent «cansar de esta manera los singulars de dita

21. Per saber més sobre el tema, vegeu ARÉVALO VIÑAS, *La lluita pel municipi consolar de la vida de Ripoll (1678-1720). Un conflicte antisenyorial entre el legalisme i la revolta*. Treball inèdit de doctorat a la Universitat de Barcelona, 2007, 175 pàgines.

22. OLIVARES I PERIU, *Viles, pagesos, senyors...*, 369. Vegeu també P. SAAVEDRA, «La conflictividad rural en la España Moderna», *Noticario de Historia Agraria* 12, 1996, 13-14.

23. Vegeu ARÉVALO VIÑAS, *La lluita pel municipi consolar...*, 102.

24. ARÉVALO VIÑAS, *La lluita pel municipi consolar...*, 103.

vila»,²⁵ motiu pel qual els homes de Ripoll van adreçar-se a la Reial Audiència a la recerca d'uns drets que creien legítims.

L'abat va acabar cedint i va atorgar el permís que els seus súbdits demanaven, però d'una forma que aquesta situació no escapés del seu control: tant les reunions de caps de casa com la imposició dels talls i tatxes no es podien fer sense la presència del batlle o qualsevol altre oficial baronial. A més, respecte als drets econòmics, permetia que els vilatans que volguessin litigar poguessin obligar les seves persones, béns i emoluments propis per treure diners a censal, però no tenien dret a usar els rendiments dels emoluments de la vila com ara el dret del vi, mercaderies, tavernes, botigues o entrades i eixides, entre d'altres.

El cop de gràcia final del senyor baronial fou intimidar els vilatans demanant una llista dels caps de casa convocats i reunits, amb l'esment exprés de qui s'adheria a aquesta llicència i qui no. D'aquesta forma podia controlar quins dels seus vassalls estaven contra el monestir, la qual cosa ens fa sospitar que això podia comportar algun tipus de repressió contra els homes de la vila.²⁶

S'ha de dir, però, que la majoria dels vilatans no es van deixar intimidar, i no van acceptar aquesta llicència dient que «del modo que lo senyor Abat los ho vol donar que no y vol saber res»,²⁷ atès que la consideraven insuficient respecte a allò que ells demanaven, especialment pel que feia al dret de l'ús de les rendes dels béns comunals de la vila. És per aquest motiu que tornaren al Consell de la Batllia General, que concedí la mateixa gràcia amb l'afegit que no calia que hi fos sempre un oficial de l'abat en aquestes reunions, bastava amb la comunicació prèvia i el requeriment de la seva assistència voluntària. Aquesta era una forma d'aconseguir no ofendre excessivament el monestir per vulnerar les seves prerrogatives com a senyor baronial, tant pel que feia al dret de reunió com pel que feia a la salvaguarda de les rendes senyorials.

El resultat del plet fou negatiu per als ripollesos.²⁸ El 17 de setembre de 1683 Ramon d'Oms i Santa Pau, batlle i procurador dels Feus Reials de Catalunya, va sentenciar a favor del monestir. A més, els homes van sortir condemnats en costes que finalment van poder pagar gràcies a una concòrdia amb l'abat feta en la Batllia General el 14 d'abril de 1685, què va permetre l'ús dels emoluments de la vila a favor dels particulars de Ripoll. El deute havia estat massa gran.

Tot i aquesta sentència, els ripollesos van apel·lar davant la Reial Audiència com a segona instància judicial, però el resultat fou el mateix en data 31 de març de 1691. Finalment, el 6 de desembre de 1691 es tornaren a confirmar les dues sentències anteriors en segona i última revisió sentenciada per Francesc Rius i Bruniquer. La jurisdicció de la vila pertanyia al monestir de Santa Maria de Ripoll.

25. ARÉVALO VIÑAS, *La lluita pel municipi consular...*, 104.

26. SAAVEDRA, «La conflictividad rural...», 14.

27. ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 13846.

28. Per a una anàlisi exhaustiva d'aquest plet i de les subsegüents apel·lacions, vegeu ARÉVALO VIÑAS, *La lluita pel municipi consular...*

S'ha de dir també que la situació bèl·lica abans esmentada començava a dificultar l'economia de la vila. El procurador dels homes de Ripoll ja afirmava l'any 1691 que aquests volien renunciar al plet atès que «los naturals de dita vila se troban miserables per ocasió de la Guerra i ocupats la major part en lo Reial exercit».²⁹ L'any 1690 el duc de Noailles havia creuat un cop més la frontera i havia derruït algunes fortificacions entre les quals es trobaven les de la vila de Ripoll, junt amb part de l'església de Sant Pere i algunes cases que tocaven la muralla. S'ha de tenir en compte que Ripoll ocupava llavors un punt estratègic important per a la seguretat de les ciutats de Vic, Manresa, llocs del Lluçanés, Berga i Cardona. La presència dels exèrcits d'un i d'altra bàndol era constant, i també els estralls de la guerra dins la vila.

A banda d'això, la lluita per la via legal no va ser fàcil a Ripoll. La manca d'institucions polítiques pròpies, i la manca de llibertats com la de reunió per tractar assumptes del plet, o per imposar talls i tatxes per sufragar-lo, van suposar nombrosos altercats, tant per la via de dret com per la via de fet, entre el monestir i la vila. No obstant això, el fet que els homes de la vila haguessin fracassat en les seves pretensions per la via del dret no significa que fos un procés inútil. El plet havia comportat el qüestionament del poder de l'abat com a senyor baronial, que a més havia sofert un desgast del seu poder a través de petites victòries aconseguides a les instàncies judicials³⁰ –vegi's el guany de pagar les despeses processals amb els béns comunals–, i la sensació que hi havia un poder superior a l'abat, el del monarca, que podia limitar el seu poder abusiu i totalitari, i demanar-li responsabilitats.³¹ La Reial Audiència suposava una instància que propiciava una sortida dins l'abusiu i ofegador món feudal, encara jurídicament molt poderós, però que econòmicament començava a afeblir-se per l'existència d'altres formes d'acumulació de riquesa de signe no feudal que hi competien. I en aquest nou model social el plet, que donava legitimitat a les demandes de la vila, es convertia en una forma legal de lluita social.

En canvi, la via de fet, esdevinguda sempre del fet bèl·lic, va ser una via més propícia als interessos polítics vilatans, ja que a través dels fets es van erigir en universitat consolar en diverses ocasions, ereccions consulars que només van ser abolides per la força, amb la intervenció de jutges penals de la Reial Audiència acompanyats d'homes armats, ja que els homes de la vila van resistir-se sempre a tornar enrere i renunciar al seu govern propi i independent de l'abat.

L'administració de la vila des del 1694 fins al 1698. La via dels fets com a alternativa

29. ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 13846.

30. Afirmació que ja feu Jordi Olivares al seu llibre OLIVARES I PERIU, *Viles, pagesos, senyors...*

31. Un exemple d'això el podríem trobar en la fiscalització per part del Mestre Racional l'any 1690 de l'ús dels béns i arrendaments comunals, en exigir que l'abat li ensenyés els llibres de comptes del seu clavari dels últims anys, fet que s'ens esmenta a ACRI, Sign. 415/2, «Dudas sobre las quales se ha de discurrirse en la generalidad con la que el gobierno establece regidores por todos los pueblos debe comprenderse la villa de Ripoll».

Una de les qüestions que vull afirmar amb aquest estudi és que la guerra, i la inestabilitat social que aquesta comportava, va ser un element explicatiu fonamental en les qüestions jurisdiccionals entre la vila de Ripoll i el monestir, en tant que, sempre que es donaven aquestes circumstàncies d'hostilitats, la vila va poder erigir-se en universitat amb govern consular propi independent de l'abat. I l'exemple el veurem molt clarament a continuació.

L'any 1694 les tropes del regne veí van tornar novament al Ripollès, demanant l'obediència a la vila de Ripoll per a la causa francesa. L'abat Casamitjana la va donar en enviar a Capsacosta els seus oficials al mes d'agost. Al setembre, mossur de Prexach va amenaçar a saquejar la vila de Ripoll, cremar-la i matar els seus habitants si aquests no pagaven un tribut a canvi. Tots els habitants de la vila van contribuir a aquest donatiu, i, a més, van perdre tres mil quarteres de blat que se'n portaren els francesos en la seva marxa cap a Hostalrich. Però amb l'amenaça que havien de tornar, molts ripollesos van abandonar la vila i van fugir a les muntanyes, on es van refugiar. Entre aquests es trobaven els oficials abacials, i, fins i tot, el mateix abat, que marxà cap a Barcelona, deixant d'aquesta forma la vila de Ripoll a la seva sort.

Fou aquest el moment en el qual trobem l'erecció d'una forma de govern consular a través de la via de fet, a causa de l'abandó i la situació provocada pel fet bèl·lic, igual que va succeir el 1653. Així, els homes de la vila que quedaren, en vista de la necessitat de proveir la millor manera de defensar la vila i els seus habitants, van congregar-se el 23 de setembre en l'església parroquial de Sant Pere de Ripoll i es van erigir en universitat amb Consell de Govern format per un batlle, tres cònsols i vint persones.

El cònsol primer fou en Dídac Albanell, apotecari; el cònsol segon fou el manyà Joan Saguí i el cònsol tercer en Josep Molas, canoner. A més, aquests van escollir un clavari per a l'administració de les rendes i béns del comú. La composició del Consell era igualment il·lustrativa de la societat de la vila. Així, veiem una majoria àmpliament menestral i d'artistes liberals amb un apotecari, dos botiguers, un candeler de cera, dos sabaters, un sastre, un corder, cinc encepadors, un panyetaire, un canoner, un teixidor, un ferrer, un clavetaire i un notari. També hi trobem un negociant. Aquest Consell no sempre es reunia en ple, sinó que existia la figura del Consell Secret,³² que era una comissió permanent reducció de l'anterior. Finalment, no podem oblidar l'assemblea de caps de casa per tractar els assumptes importants.

Junt amb aquesta erecció consular els homes de la vila van passar també a administrar «els emoluments de la vila» apropiant-se de «la administració de aquella».³³

32. No tenim gaires documents que en facin referència. No obstant això, sabem de la seva existència gràcies a un document de l'any 1698 en el qual se'ns parla de la reunió del Consell Secret per tractar un assumpte important abans de convocar el Consell General (ACRI, Sign 418/2, «En vista de la segona carta reberen de sa Altesa...», Informe del Monestir contra els capellans, particulars et alia (Testimoni / part del procediment dels fets de 1698), amb la qual cosa se'ns confirma la seva existència i ús per aquests quatre anys. Desconeixem quantes persones el conformaven.

33. ACA, Cancilleria, Registres, 5935.

El control dels comunals havia estat des de sempre una de les pretensions dels ripollesos, i un objectiu fonamental en l'existència d'un consolat, atès que els ingressos que aquests emoluments generaven podien revertir en la comunitat amb el pagament de deutes o, en aquesta situació bèl·lica, en les exigències econòmiques que comportava l'allotjament de tropes o les demandes de diners.

Aquest govern consular va durar fins al 1698, però no va ser fàcil mantenir-se al llarg d'aquests quatre anys, ja que en constituir-se fora de la legalitat vigent, van ser constants els requeriments del virrei per tal que, a instància de l'Abat, hi renunciessin. Així, dos mesos després, el 23 de novembre de 1694, s'emetien despatxos de la Cancelleria Reial ordenant als cònsols de la vila a comparèixer davant la Reial Audiència per tal de tornar a l'obediència de l'abat. Aquest despatx va ser notificat en data 6 de desembre, però únicament van anar a Barcelona dos representants de la vila, que tornaren aviat cap a Ripoll sense permís del magistrat. D'aquesta compareixença sols va renunciar a la nova forma de govern el cònsol primer de la vila, Dídac Albanell.

Per un altre reial despatx de Cancelleria de 16 de desembre de 1694, el virrei marquès de Castañaga manava un altre cop l'anul·lació del Consell de Govern de Ripoll. Aquest li adreçà un memorial on exposava els beneficis que es podien derivar per a Ripoll i per al mateix monarca que la vila tingués un Consell de Govern propi independent de l'abat. Això no era més que l'intent per part dels homes de la vila de legitimar el seu govern.

El 4 d'abril de 1695 la Reial Audiència expedia noves lletres on ordenava als arrendataris de les rendes del comú –del vi, de les tavernes, de les gavelles, del dret de mercaderies i del dret de l'oli– pagar els arrendaments al clavari de l'abat, el menor Lluís Tullo, enlloc de fer-ho al que havia escollit la vila.³⁴ El 23 de setembre de 1695, un any just després de l'erecció de la forma d'universitat, els homes de Ripoll renovaren els càrrecs amb el nomenament de cònsols nous.

Aquesta dialèctica va continuar per aquests camins fins que la Reial Audiència va decidir prendre mesures més dràstiques d'acció, i al principi del mes d'abril de 1696 envià a Ripoll un jutge penal, el doctor Domènec Aguirre,³⁵ per tal que revocés i anul·lés tot allò que havien fet els homes de la vila fins a aquell moment. Molta gent de Ripoll va fugir llavors, atemorida per les possibles conseqüències de les seves accions, i el dia 10 d'abril de 1696 es revocava la forma de govern consular, retornant l'administració dels comunals al monestir de Santa Maria de Ripoll. No obstant això, és possible que el doctor Aguirre aconseguís això a canvi d'alguna promesa d'ajut als homes de la vila respecte a les seves pretensions, promesa que no va acomplir, atès que «a vista de que quedaran enganyats tornaren altra volta a crear consell i consols» dos mesos més tard.³⁶ Al juny de 1696, cent cinquanta-sis caps de casa van tornar a reunir-se a la parroquial de Sant Pere de Ripoll i van

34. ACA, Cancelleria, Registres, 5936.

35. Futur austriacista a la guerra de Successió.

36. ACRI, Sign. 758 (Antic F3).

tornar a nomenar cònsols, clavari i la resta d'oficials, recuperant l'administració dels béns de la vila.

L'any 1698, però, es van precipitar definitivament els fets. El 7 d'abril de 1698 el virrei de Catalunya, el príncep Jordi de Hessen-Darmstad, ordenà la revocació de la forma de govern consular a la vila de Ripoll. Llavors el Consell envià dos representants a Barcelona, el doctor Claret i l'Agustí Vila, per tal de negociar amb el virrei el manteniment del consolat o sol·licitar temps per poder complir les seves ordres, amb l'esperança que el príncep «donàs grats oïdos» a les seves demandes. L'entrevista, però, no va ser gens agradable atès que «experimentaren en lo Sr. Príncep una asperesa Increïble podent sols recabar sels concedís 15 dies de temps per a renunciar lo consulat».³⁷ Arran d'això van enviar un escrit a Ripoll explicant el fracàs de l'entrevista amb el príncep Darmstad, que es llegí el 4 de maig de 1698 en el Consell Secret de la vila, i en Consell General el dia 6. Els ànims estaven molt crispats a la vila, i els ripollesos estaven disposats a lluitar per defensar la seva forma de govern. La tensió era forta i les amenaces als més dèbils o a aquells que no estaven amb la vila van ser constants. La consigna per a tots, tan sí como no, era clara, «morir antes que renunciar»³⁸ al consolat. Llavors esclatà la revolta. L'enemic era el monestir. Els monjos van haver de tancar-se dins el recinte tement per les seves vides. Al crit de «anem donas, defensem a nostres marits, posem-nos devant envestiam y cremem als frares» una dona de la vila, na Jordana, recorria la vila avivant el foc contra els religiosos. També es van penjar a la porta del monestir pamflets com el següent:

Procurao frarots bargants retirar-vos si sou sants, procurao à mitigar perque vos pugau salvar, que altrament tots vos perdreu, no confessors, pero si martirs, no son rahons, ni cansons, que si be pensau lo que fareu ja may mes vos alsareu. Ja mes pretengau eixir perque haveu de preterir. Perque no viscau descuydats, val mes siau avisats. Deu vos quart que no es poc.³⁹

Però els monjos no van ser els únics a sortir perjudicats en aquests avalots. Hem de tenir present, tal com ja he dit, que la vila es dividia en dos bàndols clarament diferenciats d'acord amb la seva afiliació a favor o en contra del monestir. Respecte a això, també van rebre amenaces famílies promonestir com eren els Taurinyà, Illa, Guanter, Pasqual i Massia.

De fet, amb la llunyania de la capital catalana i els escassos mitjans que fins aleshores s'havien emprat per solucionar aquesta situació, les amenaces del virrei no semblaven atemorir els homes de la vila, que fins i tot van recórrer Ripoll cridant «per totas parts que no teman que de altres virreys se han burlat, que lo Sr. Príncep

37. ACRI, Sign. 418/2, «En vista de la segona carta reberen de sa Altesa...», Informe del Monestir contra els capellans, particulars et alia (Testimoni / part del procediment dels fets de 1698).

38. ACRI, Sign. 418/2.

39. ACRI, Sign. 418/2.

prenga paciència si vol».⁴⁰ Però aquest cop el príncep Jordi de Hessen-Darmstad no pensava deixar passar aquesta situació.

Immediatament s'obrí als rebels un procés per inobedients als reials despatxos i el 15 de maig va arribar a Ripoll el doctor de lo penal de la Reial Audiència Josep Güell i Soler.⁴¹ Però no va anar-hi sol. Amb ell van arribar-hi un grup de soldats i miquelets armats per castigar la vila. El primer símptoma de repressió va ser l'obligatorietat dels vilatans d'allotjar-los, amb l'afegit que moltes de les cases estaven buides o ocupades sols per les dones els marits del les quals havien fugit amb l'arribada dels oficials reials. Però també van fugir alguns preveres de la comunitat de domers i preveres de Sant Pere que els havien donat suport, enfrontats amb el monestir com estaven per altres causes i que havien fet un front comú amb els homes de la vila. El procés per inobediència va durar fins a la fi del mes novembre, moment en què els naturals de la vila van ser obligats a pagar una multa de vuit-cents cinquanta doblons. La cancel·lació de la forma d'universitat i del Consell de Govern va tenir lloc al palau abacial de la vila el 25 de novembre de 1698. Amb aquesta resolució, es tancava definitivament aquesta etapa de govern iniciada per la via de fet quatre anys abans.

La guerra de Successió i els homes de la vila

Després d'això, Ripoll tornà a una certa normalitat política i institucional fins que esclatà la guerra de Successió al Principat. No són gaires les dades que tenim d'aquesta època. No obstant això, sí són suficients per poder afirmar que durant els anys que va durar la guerra, els homes de la vila van practicar una indefinició calculada entre ambdós bàndols com a tàctica per obtenir un consell de govern propi independent de l'abat: donar suport a l'arxiduc Carles o al duc d'Anjou sols era qüestió del que aquests podien fer per la seva causa local. Més que mai cobra força la hipòtesi d'en Joaquim Albareda⁴² per la qual afirma que el problema polític existent a Catalunya durant els anys de la guerra de Successió, per als homes de Ripoll, tenia poca importància enfront del conflicte quotidià de la vila, que influïa a l'hora de alinear-se amb els Borbons o amb els Àustries. Un cop més, veiem com l'oportunitat venia donada pel desgavell i el fet bèl·lic.

Per aquesta època trobem dos documents sobre la formació d'un govern consular, similars però amb alguns trets diferenciats. Ambdós corresponen a privilegis d'insaculació municipal per la vila de Ripoll, però, mentre que l'un correspon a l'atorgat per l'arxiduc Carles el 1707,⁴³ i que va restar vigent fins al final de la

40. ACRI, Sign. 418/2. És possible que faci referència al fet d'haver ignorat els despatxos d'altres Virreis, com els de Velasco.

41. Personatge d'idees marcadament absolutistes que durant la guerra de Successió, i com a membre de la famosa *quatretta*, va militar en el bàndol filipista.

42. J. ALBAREDA I SALVADÓ, *Els Catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, Edicions Vicens Vives, 1993, 291-292.

43. ACRI, Sign. 752 (Antiga H1). Llibre d'acords de la Comunitat de Domers i Preveres de Sant Pere de Ripoll.

guerra, l'altre correspon al duc Felip d'Anjou.⁴⁴ Però... quan va atorgar el Borbó un privilegi municipal a la vila de Ripoll? Fins a l'actualitat aquest fet ens és completament desconegut. Vet aquí l'anàlisi d'aquest privilegi desconcertant:

- La suposada concessió del duc d'Anjou no es troba signada ni datada, amb el que té de dificultós a l'hora de saber quan s'atorgà aquest privilegi, o si realment s'arribà a donar. El seu articulat parla de consellers i no de regidors, per tant, és d'abans de l'aplicació del Decret de Nova Planta. Això quedaria confirmat pel fet que l'any 1715, quan encara la vila gaudia de l'estatut d'universitat gràcies a l'arxiduc Carles, l'abat del monestir va iniciar una causa a la Reial Audiència per tal de revocar aquest govern consular, causa que va guanyar en admetre aquesta institució que l'abat posseïa la total jurisdicció sobre la vila, amb la qual cosa no admetia un govern de tipus consular després de 1714. En un moment en que arreu de Catalunya s'aplicaven ajuntaments amb regidors, i després d'aquesta anul·lació consular postbèlica, no tindria sentit que Felip V atorgués posteriorment al 1715 un privilegi a la vila en el qual, a més, s'escollissin consellers enlloc de regidors.
- D'altra banda, afitant més les dates, trobem que en el marge d'un text imprès trobat a l'arxiu comarcal del Ripollès hi ha una nota manuscrita que explica que «En el anyo 1702 fue la novena ves que los particulares de dicha villa de Ripoll pediren consules a felipe quinto duque de anjou y disen que los avia concedido...», tot i que posteriorment havien estat revocats.⁴⁵ Això podria ser versemblant, atès que el 1702 Felip V estava fent Corts a Catalunya, i que atorgués un privilegi a la vila tindria sentit. Ara bé, no trobem aquesta referència posteriorment enlloc, ni esmentada per ningú, cosa que ens pot sobtar havent estat atorgat el privilegi en un moment de normalitat institucional. Encara més, sovint s'esmenten en plets de reversió a la Corona els privilegis d'Alfons el Magnànim, Carles V o Felip II com a prova per part dels homes de la vila. Per què no el de Felip V, que era rei legítim quan l'havia suposadament concedit?
- Així doncs, parlem d'un privilegi posterior a 1702 i anterior a 1714. Encara més, si tenim present que des del 1707 Ripoll gaudia de la concessió de govern atorgada per Carles el Pretendent, podem escurçar el termini del document, i ubicar-lo entre el 1702 i el 1707.
- Si ens centrem en la guerra de Successió a la vila de Ripoll, sabem que a l'octubre de 1705 els homes de Ripoll adrecen a l'intendent de l'exèrcit francès d'Albaret un seguit de cartes en les quals negociaven amb els borbònics, demanant un govern propi a canvi d'homes armats que lluitarien al seu favor

44. ACRI, Sign. 418/2. «Felip V concedeix als habitants de Ripoll que puguin tenir magistrats, tres consellers i un consell per a l'administració, d'igual manera ho té Olot, Camprodon i Puigcerdà, i puguin nomenar els càrrecs segons el procediment que es descriu.»

45. ACRI, Sign. 418/2. Escrit en un marge del text imprès.

contra els partidaris de l'arxiduc.⁴⁶ Però aquests mateixos vilatans jugaven a dues bandes, i l'any 1706 tenien a Barcelona un síndic, el manyà Joan Saguí, agutzil de la Inquisició, per negociar de forma similar amb l'arxiduc Carles d'Àustria. És evident que no els interessava tant la qüestió de la successió al tron, que no deixava de ser una cosa llunyana, com la qüestió del seu govern municipal, que els hi era més proper i quotidià.⁴⁷

És factible pensar que la concessió de Felip V tingui el seu origen en aquestes negociacions, i que aquest privilegi en realitat no és tal, sinó que es tracta d'un dels esborranys presentats a aquest monarca, esborranys molt semblants als que presentarien a l'arxiduc Carles, atesa la seva similitud amb el privilegi atorgat el 1707. El títol del document ens fa pensar en aquest sentit, atès que en les paraules «Estos son los capítulos necesarios y convenientes para la erection de la forma consular de la Vila de Ripoll, obispado de Vique» ja es deixa entreveure que tot el que ve a continuació són un seguit de requisits que es consideren necessaris per a la instauració d'una forma de govern consular.

I mentrestant, què feien l'abat i els monjos del monestir? D'acord amb el llarg historial d'enfrontaments amb la vila per la jurisdicció al llarg dels segles, no podia romandre passiu davant aquest nou intent d'emancipació d'uns súbdits massa bel·licosos. Sabem que també van portar a terme una contraofensiva, o més aviat defensa. L'any 1706 l'abat Félix de Vilaplana, nomenat com a tal pel duc d'Anjou el 1704, va presentar un memorial davant l'arxiduc Carles demanant que desestimés la petició consular dels ripollesos.⁴⁸ Sabem que els seus esforços en aquest sentit foren vans.

Així, el 14 de juny de 1707, i després de pagar una quantitat a canvi superior als mil doblons, la vila de Ripoll s'erigeix oficialment amb l'estatut jurídic d'universitat amb un Consell de Govern i tres cònsols a l'església de Sant Pere de Ripoll, davant el veguer de Vic, per ordre reial i privilegi de Carles III a la vila de Ripoll. No obstant això, s'ha de dir que la vila no va passar a jurisdicció reial, sinó que continuava dependent de l'abat del monestir de Santa Maria, a qui els cònsols havien de jurar fidelitat en ser escollits i havien de demanar llicència per reunir-se. Aquesta última sol·licitud, però, era més simbòlica que reial, atès que si l'abat denegava aquest ajuntament, els cònsols i Consell podien igualment ajuntar-se a so de trompeta o de campana. A més, havien de prometre que, en l'exercici del seu càrrec, no promourien cap plet de reversió a la Corona ni contra la jurisdicció de l'abat sobre la vila.

46. ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i...*, 291

47. ALBAREDA I SALVADÓ, *Els catalans i...*, 291-292. Segons les observacions de Joaquim Albarreda, el problema polític existent a Catalunya durant aquests anys, per als homes de Ripoll, tenia poca importància enfront del conflicte quotidià de la vila, i aquest conflicte quotidià i proper influïa molt a l'hora de prendre partit per un rei o per un altre.

48. ACRI, Sign. 418/2, «Al·legacions del Monestir de Santa Maria de Ripoll contra la representació consular de la vila de Ripoll, efectuada l'any 1696 (Imprés de 29 de desembre de 1706)

Ara bé, un cop atorgat el privilegi el pretendent al tron espanyol no es va desentendre del tema, atès que va intervenir les borses insaculatòries en fiscalitzar les persones que n'havien de formar part.⁴⁹

Si fem una breu anàlisi d'aquest govern, els tres cònsols havien de ser escollits d'una borsa de trenta-tres subjectes, de forma que es creaven d'aquí tres borses d'onze persones cada una: la borsa de cònsol primer estaria formada per artistes i militars, sempre que, respecte d'aquests últims, l'abat permetés la seva imburseació. A la borsa del cònsol segon havien d'entrar-hi artesans o menestrals i a la de cònsol tercer, els oficials artesans.

Els càrrecs consulars comprenien una durada anual, i posteriorment havien de purgar un altre any per poder tornar a ser insaculats. La casa del Consell es va situar a la plaça del mercadal de Ripoll, i a les reunions s'asseurien per dignitat de bosses i ancianitat. Aquestes reunions les presidia l'abat o algun dels seus oficials quan assistia. Si no, era el cònsol primer i, en la seva absència, el cònsol segon.

El clavari, el mostassaf i el secretari per enregistrar les deliberacions del Consell sortien d'una terna que el Consell proposava a l'abat, al qual, si no estava d'acord amb cap de les tres persones, se li presentava una segona terna. Si tampoc aquesta no reeixia, llavors el càrrec passava a ser del primer subjecte de la segona terna. Amb aquesta elecció ja es veu com l'arxiduc tractava de donar una mica de poder a l'abat enlloc de desbancar-lo, no obstant això, el seu poder restava limitat per tal que els mateixos homes de la vila no resultessin afectats per les decisions de l'abat.

Pel que fa al clavari, era un càrrec amb una durada anual, escollit entre els membres de les tres bosses, i que, en sortir, tenia dos mesos de termini per retre comptes de la seva administració en presència de l'abat de Santa Maria de Ripoll, dels tres cònsols i de dos oïdors de comptes escollits pel Consell. Si l'abat assistia la reunió es feia a la seva casa per deferència a la seva dignitat, en cas contrari, el passament de comptes es feia a la casa del comú.

Quant al mostassaf, per a la seva elecció es feia una borsa amb dotze persones entre els membres de les tres bosses. D'aquí, el consell i cònsols havien de fer una terna i presentar-li a l'abat, amb les conseqüències i procediment que he explicat anteriorment si a aquest no li agradava cap membre de la terna.

En referència a les immunitats i sous, els cònsols i consellers no podien ser detinguts per deutes civils durant l'any del seu càrrec. Els sous no podien excedir de trenta lliures per cònsol, quaranta lliures pel clavari i vint lliures pel notari o escrivà, que, a banda, cobrava uns extres pels actes públics de la universitat.

Aquest nou sistema de govern, sens cap dubte, aportava grans beneficis per als homes de la vila, que finalment podien controlar el govern polític i econòmic i que, a més, finalment veien equiparat el seu estatus econòmic i social amb el

49. Ja Josep M. Torras i Ribé va parlar d'aquest intervencionisme de l'arxiduc a partir de 1706 a molts municipis del Principat amb una evident finalitat política dins el context de la guerra de Successió. És clar que s'havia de garantir un Consell de Govern que fos afecte a la seva causa. Vegeu J. M. TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim. 1453-1808: procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants*, Barcelona, Curial, 1983, 130 i seg.

poder municipal. No obstant això, l'arxiduc Carles fou magnànim en atorgar una indemnització a l'abat i monestir de Santa Maria de Ripoll per les pèrdues que per a la seva tresoreria suposava haver perdut el control econòmic dels emoluments. És per això que, a banda de no haver de contribuir a cap taxa ni contribució per reparar les muralles, comprar armes per a la defensa de la vila o per a qualsevol altre benefici pel comú, havia de rebre anualment cinquanta lliures en pagament –o més si l'abat no veia que fos una quantitat suficient– a càrrec dels béns de la universitat.

Pel que fa al control polític, a banda del jurament de fidelitat, el permís simbòlic de reunió i l'elecció de clavari o mostassaf de la terna presentada per la vila, el monestir continuava controlant íntegrament el nomenament del càrrec de batlle i d'altres oficials baronials, com ara el procurador general.

Des que els homes de la vila de Ripoll van iniciar la seva lluita contra el monestir al segle XIII, passant per moments en que utilitzaven la via de fet o de la revolta, i moments en els quals la via de dret suposava una oportunitat per tal que el rei els permetés revertir a la Corona,⁵⁰ l'any 1707 va ser el primer cop en tota la seva història que van aconseguir de forma legítima, i amb el vistiplau reial, una situació jurídica efectiva normalitzada d'universitat i consell de govern amb poder polític i econòmic. I això sense emancipar-se del monestir, que continuava sent el senyor baronial de la vila, i mantenint la jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi.

La pregunta és: aquesta nova situació va ser harmoniosa dins un context en què la col·laboració hauria de ser un factor clau per a la convivència? Tots els indicis existents ens porten a contestar que no. De fet, és lògic pensar que els frares no renunciarien així com així a unes prerrogatives de les quals havien gaudit des de feia segles més com a senyors laics de la noblesa catalana, i amb la seva mentalitat, que no pas com a religiosos dedicats a l'«ora et labora» predicat per Sant Benet. Sabem que segurament no van acceptar de bon grau el nou consolat concedit per l'arxiduc d'Àustria, atès que els homes de la vila van protagonitzar un motí amb la finalitat d'obligar el monestir a acceptar el nou govern de la vila. Aquest motí es va saldar amb dos morts –un dels quals era un frare– i un ferit.⁵¹

Però tampoc els homes de la vila no van ser uns sants si tenim present els testimonis del monestir, que parlen de cònsols que actuen pel seu compte, que fan fora

50. Ambdues vies van ser utilitzades per diverses viles en la seva lluita contra els respectius barons al llarg de l'època moderna. Alguns exemples els trobem a M. T. FERRER I MALLOL, *Els privilegis de Teià. El retorn a la jurisdicció reial (1505)*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, Episodis de la Història, 2006; J. ALBAREDA, «Centelles contra el mal govern. L'inici de la revolta dels barretines (1687)», *Antoni Saumell i Soler. Miscel·lània in memoriam*, Barcelona, UPF, 2007, Col·lecció Àgora 4, 313-327; J. OLIVARES I PERIU, «La conflictivitat entorn dels béns i usos comunals», dins E. BELENGUER, J. DANTÍ, i V. GUAL, *Els béns comunals a la Catalunya moderna (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1998, 81-100.

51. ACRI, Sign. 415/2, «Dudas sobre las quales se ha de discurrir si en la generalidad con la que el gobierno establece regidores por todos los pueblo, debe comprenderse la villa de Ripoll». Document amb data probable del segon decenni del segle XVIII.

de la vila al governador general de l'abat, apropiant-se de les claus de la vila que pertanyien al monestir i incomplint premisses del privilegi, com ara que el clavari reti comptes de la seva administració davant el seu senyor baronial.

La conjuntura bèl·lica tampoc no va ajudar gaire en aquesta situació. De fet, l'administració consular de la vila de Ripoll va trobar moltes dificultats per al bon regiment polític i administració dels béns de la vila durant aquests anys. En aquest context de guerra trobem constants entrades i sortides de tropes, tant de Felip V com austriacistes.⁵² Per exemple, el 5 d'agost de 1713 entra a Ripoll Josep de Mas com de Roda amb voluntaris, o el francès Fiennes el 10 d'octubre d'aquell mateix any.

Els testimonis coetanis ens parlen en aquest temps d'allotjaments d'exèrcits a totes les cases de la vila sense excepcions ni immunitat de cap tipus;⁵³ de molta violència per part de l'exèrcit borbònic –potser motivada per l'adscripció austriacista de la vila a partir de 1707;⁵⁴ de fugida dels vilatans i abandonament de cases fins a l'extrem que no quedés a la vila més de trenta o quaranta persones d'un total de quatre-cents focs,⁵⁵ de forma que:

[...] después de repartits los Allotjaments per las casas de dita Vila exprimentant que en muchas de ellas faltavan sos habitants y que los soldados allotjats no tenian la asistencia deguda[...]manaren, que si dins tres dies los Paÿsans no se restituhian en sas Proprias casas, que traurian los mobles tenian retirats en las Iglesias y que los cremarian publicament en la Plasa.⁵⁶

També ens parlen les fons del saqueig final dels borbònics i del segrest de persones importants quan marxaren de Ripoll per tal d'assegurar-se el cobrament de les quantitats demanades. Així:

[...] en el tiempo que las tropas partieron de dicha villa hubiessen pretendido para la paga que supone la parte contraria devia hazer [...] llevarse algunos individuos de la comunidad para asegurar aquella, se havian llevado consigo a diferentes [...] residentes en dicha occassion en la villa o por lo

52. ACRI, Sign. 759 (antiga F4). Dietari titulat «Memòria dels molts treballs tingué la vila de Ripoll en lo any de 1713 i següents», dins *Llibres de notes del Dr. Joseph Tutllo, prevere*.

53. «Se havia de pagar de la Astansilla a tots los soldats que importaven 118ll. y sous tots los dies, y que axo havia de esser ab prestesa sino volien experimentar lo rigor de la Guerra.»

54. A Ripoll, dins un escrit titulat *Relació verídica del que passà en lo poble de Ripoll per la vinguda dels Francesos en ell*, ens explica que, quan el conseller de Ripoll, junt amb dos monjos i dos capellans, van sortir per donar-li l'obediència de la vila als francesos l'any 1711 per evitar «si era possible lo desordre que se amenassava», es va veure aquesta violència que exercien els soldats borbònics en «tractar mal de paraules als Ecclesiàstics tratanlos de Bugres y Traytes, y altres noms apesarat, [...] y entre altres un dels dits oficials alsà la ma pera donar una Bofetada al Dr. Agustí Vila».

55. ACRI, Sign. 418/2. «Fragment de les declaracions sobre l'allotjament de tropes i el subministrament de queviures a les tropes dels regiments de la Corona i del Lenguadoc durant l'any 1711».

56. ACRI, Sign. 418/2. «Fragments de les declaracions sobre els allotjament de tropes...».

menos al expressado Jayme Germà [...] sin que se hubiessen aquietado con la sola captura del expressado Dr. Clemente Massia Llorens para assigurar la paga que supone devia hazer...⁵⁷

Totes aquestes paraules, sens cap dubte, parlen de por, de repressió, de destrucció, etc., però també d'empobriment dels ripollesos que es veien obligats a endeutar-se amb censals per poder pagar les fortes contribucions que les tropes franceses demanaven o que, fins i tot, en moltes ocasions van marxar de la vila fugint de l'extorsió i la misèria. Els testimonis diuen que anaven...

[...] todos los dies desertando los moradores que estiman más irse perdidos y divagando que sufrir los apremios con que quieren obligarles a la satisfacción que no pueden dar.⁵⁸

Això corrobora les paraules d'en Josep M. Torras i Ribé, que ens parla d'una política de represàlies indiscriminades per part dels exèrcits borbònics i espanyols contra els habitants de les viles i pobles per afeblir la resistència i provocar la demoralització dels catalans aplicant, per primer cop al Principat, tècniques de guerra psicològica i d'intimidació contra la població civil.⁵⁹

I no sols els vilatans s'endeutaren. També el Consell de la vila va tenir problemes amb la seva tresoreria a causa d'aquests fets. L'economia de guerra comportava unes despeses constants per tal d'armar exèrcits, amb homes que havien de mantenir o amb el pagament en pecúnia al Reial Servei. Comportava la necessitat de diners per defensar-se o per impedir saquejos de tropes enemigues. Tot això va fer que la vila acabés endeutada i carregada de censals, amb la qual cosa va haver d'augmentar les taxes i els impostos sobre el vi i la carn. Aquí començaren molts dels conflictes que es van crear amb un dels aliats que els ripollesos del bàndol oposat al monestir havien tingut en la seva lluita plurisecular contra el seu baró: el conflicte amb la comunitat de domers i preveres de Sant Pere de Ripoll. «Se malquistaron con la comunidad que avian sido sus principales fautores»,⁶⁰ diuen els testimonis, i és que el tema de les immunitats eclesiàstiques era un tema que podia aixecar molta polseguera en una vila amb tants de religiosos. De fet, tot i que ja trobem conflictes l'any 1709, el més greu fou sens dubte l'any 1711, i «de aquellos disturbios dura oi el tener los clerigos carniceria y taberna en perjuicio de la villa». Probablement aquests fets van ser els més difícils de tractar dins el govern del consolat. Que va passar?

El 19 de febrer de 1711 van entrar a Ripoll les tropes franceses exigint una alta quantitat de contribucions, grans, diners i allotjaments. Per poder sufragar totes

57. ACRI, Sign. 418/2. També tenim el testimoni aportat l'any 1718 per Climent Massia Lorens sobre el seu segrestament de l'any 1711 amb 20 persones més quan va marxar el Compte de Fiennes de la vila de Ripoll. ACRI, Sign. 418/2.

58. ACRI, Sign. 418/2. (1713).

59. J. M. TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Capellades, Col·lecció Bofarull, 8, Rafael Dalmau, 2005, 12.

60. ACRI, Sign. 415/2. «Dudas sobre las quales se ha de discurrir...».

aquestes despeses els comuns de la vila, del monestir, de la comunitat de preveres i l'estament militar es van reunir el 26 de febrer de 1711 en consell general i van formar un sindicat per poder buscar a censal les altes quantitats de diners que diàriament demanaven les tropes. A canvi, per lluir-los, van proposar imposar drets sobre el vi i la carn, a raó d'un sou sobre cada lliura de carn i quatre rals per càrrega de vi, donant poder als consellers per imposar altres impostos en cas que fos necessari sufragar més despeses, a més d'una possible imposició d'un vintè o un trentè sobre els fruits de les terres dels termes i abadiat. Tothom, inclosos els gaudints i els eclesiàstics, estava obligat a pagar aquests impostos sobre el vi i la carn. Però aquí estava el primer problema, i era que entre els eclesiàstics no s'inclouen els monjos –recordem respecte a això el privilegi de Carles III–, qüestió que no va agradar als preveres de Sant Pere

Aquest fet comportà que es bloquegés el sindicat i, amb ell, el pagament a Tesé, el qual amenaçà que:

[...] si dins tantas horas no entregaven lo que sels era demanat ab lo ordre, li llevarien lo cap [al conseller Dídac Albanell], y lo cap de quants trobarien al Poble, y que cremarien la vila.⁶¹

Arribar a un acord no va ser fàcil, ja que en el rerefons de la disputa hi havien conflictes que des de feia dècades enfrontaven la comunitat de Sant Pere amb el monestir, però finalment, després de diverses deliberacions, ambdós comuns eclesiàstics van acceptar el sindicat i aquest va poder pagar el dia 2 de març de 1711.

El problema, però, no es va solucionar, atès que un cop les tropes franceses van marxar l'11 de març de 1711, havent prèviament saquejat la vila, la comunitat de preveres va refusar pagar els drets sobre el vi i la carn que s'havien imposat, almenys sense que concorreguessin un seguit de requisits necessaris, començant per un Decret Apostòlic, ja que pagar aquests drets anava en contra de la seva immunitat eclesiàstica. D'acord amb les seves paraules, els preveres havien presat diners a censal, però no havien acceptat pagar unes gavelles per contribuir a lluir-los.

Les negociacions que el Consell de la vila va haver de portar a terme amb la resta de socis van ser dures, provant de fer equilibris entre el monestir de Ripoll, els preveres de Sant Pere i els militars ripollesos per tal que tots participessin units en la salvació de la hisenda municipal sense que ningú no s'enfadés. Com a exemple, el 18 d'abril tenim una resolució de la comunitat de preveres en què accedeixen a pagar quatre rals per càrrega de vi si hi pagaven vuit rals els militars, i, atès que els monjos no havien de pagar pel vi de les porcions monacals, almenys que no pogués entrar al celler del monestir més vi que el necessari per a les porcions eclesiàstiques.⁶²

61. ACRI, Sign. 418/2. «Fragments de les declaracions sobre els allotjaments de tropes...».

62. ACRI, Sign. 752 (antiga sign. H1). *Llibre d'acords...*

Tot i això, sembla que tots estaven descontents. En conseqüència, en data 20 d'abril de 1711 el Consell ordinari de la vila de Ripoll va resoldre que s'executaria allò que s'havia acordat al febrer, pel qual tothom havia de pagar quatre rals per càrrega de vi i un sou per lliura de carn. La comunitat no va estar d'acord amb aquesta imposició. Els homes de la vila, no obstant això, van obligar a alguns preveres a pagar aquestes gavelles en comprar carn i vi, o, en cas contrari, els impedia comprar aquests productes.

Al maig l'enfrontament entre el Consell de la vila i la comunitat de Sant Pere es posa tens. Un dels preveres de la comunitat, Josep Ginesta, va fer entrar a la vila de Ripoll una càrrega de vi pel servei de la seva casa, i per compartir-lo amb altres dos preveres, però

quant lo traginer denuncia dita carrega de vi al Portalet; no ha dubtat Jaume Carbonell, conseller segon de la present vila (y altres [...]) en fer la descarregar ab molta violència [...]

perquè pogués ser mesurat pel mostassaf com si pertanyés a un laic, i pagar així els drets corresponents. Arran d'aquest fet, aquest mateix dia 23 de maig la comunitat de Sant Pere va adoptar una resolució de defensa de les seves immunitats eclesiàstiques.⁶³ Va obrir una carnisseria pròpia, ja que el carnisser de la vila de Ripoll es va negar a vendre'ls carn per ordre dels consellers si no pagaven l'impost. Amb resolució de data 6 de juliol de 1711 decideixen constituir també taverna pròpia per al sosteniment dels clergues de la comunitat i de les seves famílies. Aquesta obertura de carnisseria i taverna pròpies significava un perjudici considerable per a les finances de la vila, en tant que això feia que minvessin les vendes de les seves botigues.

Olivares afirma que en temps de guerra els drets de destret de carnisseria, fleca, taverna o els drets d'entrades i eixides, entre d'altres, no eren suficients per sostenir les despeses comunitàries. Per aquest motiu, el recurs a l'endeutament va fer que una gran part dels recursos esdevinguessin dels impostos directes, personals o reials, per capitació, repartiment per casa i foc o, més generalment, en talls i taxes. Per tant, el fisc directe era sovint la conseqüència de l'endeutament en censals causat per circumstàncies com les que comportaven les guerres i allotjaments de soldats.⁶⁴ El millor exemple l'acabem de veure ara amb Ripoll i les exigències del francès Tessé, amb les conseqüències que va comportar posteriorment per als habitants ripollesos, tal com hem vist, el fet d'endeutar-se amb censals.

Aquest conflicte va ser molt llarg i molt complicat,⁶⁵ implicant-hi altres instàncies superiors, com és el cas del bisbe de Vic o de comandaments de l'exèrcit com ara el duc de Pòpuli. S'ha de dir, però, que per les moltes despeses que

63. Segons les tabes d'arrendaments, els eclesiàstics, per la seva condició, estaven exempts de pagar impositcions per l'entrada del vi o de la carn a la vila.

64. OLIVARES I PERIU, *Viles, pagesos, senyors...*, 369-370.

65. Per saber-ne més, vegeu ARÉVALO VIÑAS, *La Lluita pel govern consular...*

va comportar per als comuns el plet de la taverna i carnisseria al llarg de tota la dècada, es va signar una concòrdia el 28 de gener de 1722 en la qual, entre altres coses, la comunitat decideix abstenir-se de tenir taverna, carnisseria o altra botiga durant quatre anys, i anar a comprar a la carnisseria de la vila, amb la condició de no haver de pagar cises sobre la carn, i a canvi que la vila els pagués un indivís de quaranta dobles anuals consignades sobre l'arrendament del dret d'entrada del vi.⁶⁶

Aquest accidentat govern dels homes de la vila va durar quasi vuit anys. Tants com anys va durar la guerra pel tron espanyol a Catalunya. L'administració d'aquests anys de govern consular, en plena guerra, no va ser fàcil per als cònsols de la vila, obligats a defensar-la dels constants saquejos de les diferents tropes, obligant-los a buscar diners per salvaguardar les persones i els béns, amb cada cop més censals i menys recursos, amb la progressiva despoblació de la vila, i obligats a enfrontar-se amb els més privilegiats –fins i tot als seus propis aliats contra el monestir– per tal d'aconseguir els recursos necessaris. El triomf que sobre el seu senyor baronial havia tingut l'erecció en universitat, es va veure entelat per una conjuntura difícil i la recerca constant de solucions a situacions d'urgent necessitat. El paper difícil que va haver de desenvolupar aquest govern consular, inexpert en tasques de govern, va ser posteriorment qualificat per part de l'abat com un mal govern, que no havia estat capaç de mantenir una economia sanejada i positiva, que havia faltat al pagament dels sous d'alguns càrrecs, i que, fins i tot, havia passat per sobre d'immunitats eclesiàstiques, o dels seus drets com a senyor, arribant a allotjar tropes al mateix monestir, vulnerant la santedat del lloc i fent fora de la vila els seus oficials. S'ha de dir, però, que els cònsols i Consell van fer el que van poder pel bé dels seus habitants, per tractar d'evitar més saquejos i matances. I de cap manera podien haver evitat aquest endeutament econòmic, que va ser comú a totes les viles catalanes.⁶⁷ De fet, aquests cònsols van col·laborar tant amb filipistes com amb vigatans mirant per la integritat dels seus habitants. Quant a les seves relacions amb el monestir res no podem dir, ja que sols ens consta el testimoni de l'abat, i aquest no va ser gaire generós amb uns homes, vassalls seus, que havien gosat treure-li prerrogatives.

Finalment, el 8 de març de 1715 es va portar a terme un decret de la Reial Junta Superior del Govern que, a instància de l'abat Fèlix de Vilaplana, ordenà que passés un ministre del rei Felip V per la vila de Ripoll per reintegra-la a l'obediència del monestir i abat de Santa Maria de Ripoll, anul·lant la forma de govern consular. Aquesta anul·lació tingué lloc el 25 de març de 1715.

Els últims intents dels homes de la vila. El govern de 1719

66. ACRI, Sign, 418/2.

67. Per veure aquest fenomen d'endeutament de guerra arreu del Principat és interessant consultar per al període de la guerra dels Segadors OLIVARES I PERIU, *Viles, pagesos, senyors...*, 369-370, 384 i seg.

És molt probable, però, que els homes de la vila no deixessin les seves previsions de banda. Si bé ara amb Felip V es canviava a Catalunya el règim municipal amb el Decret de Nova Planta, a partir d'aquesta data els ripollesos van intentar tenir un municipi borbònic, és a dir, un govern de regidors com la resta de viles catalanes; la via de dret cobrava sentit un altre cop. Així, tenim un memorial manuscrit en el qual es tracta de respondre a la qüestió de si la vila de Ripoll havia de tenir regidors o no.⁶⁸

La vila, però, encara va tenir una nova oportunitat per aconseguir les seves aspiracions de govern per la via dels fets. El dia 11 de juliol de 1719, en un context nou d'enfrontaments entre França i el rei Felip V, va entrar a la vila de Ripoll un regiment de fusellers del duc de Berwick, posant la vila sota el seu domini. Els homes de la vila es van decantar llavors a favor dels francesos i del duc, els mateixos contra els quals havien lluitat cinc anys enrere, per tal d'obtenir allò que desitjaven, i van aprofitar aquesta invasió per sol·licitar, un cop més, la facultat de nomenar cònsols i Consell per a la vila de Ripoll.

El dia 25 d'octubre de 1719, amb privilegi atorgat pel duc de Berwick, es van extreure consellers i altres oficials de la universitat. El 14 de novembre es va tocar a consell a las quatre de la tarda per tal que els consellers prenguessin possessió dels emoluments de la vila. Però l'abat no va reconèixer aquest privilegi atorgat pel duc i va enviar els seus oficials per tota la vila manant a l'arrendador del vi, als taverners, als gavellers i als altres arrendadors de les botigues de la vila que, sota pena de 25 lliures de moneda barcelonesa, no reconeguessin ni donessin cap parada als consellers de la vila.

El dia 15 de novembre van tornar a tocar a consell per tractar un cop més d'executar dita possessió. A Ripoll va córrer la notícia que l'abat pretenia detenir i ficar a la presó els consellers i la resta d'oficials de la universitat. És per això que Francisco Torras del Cadell, comandant de Ripoll, i els seus capitans i oficials, van enviar una carta al duc de Berwick justificant la necessitat de la creació de Consell i consellers pel bé públic i per a la conservació del Reial Servei a la vila, ja que sense ell, i amb el monestir, no «hi avia política, ni govern, que pa no se trobava pa, y lo convent castigava aferrament a los Particulars» i impedia l'execució de la forma consular.

Sabem que en referència a l'aplicació d'aquest nou govern es va iniciar una pràctica correspondència als comandaments francesos de part d'ambdós bàndols de la vila, fins al punt que els homes de Ripoll es van gastar dues-centes seixanta dobles per aconseguir aplicar el govern consular sense cap èxit: l'abat ho va impedir sempre. A més, aquest privilegi mai consolidat va tenir una curta durada. En data 24 de desembre de 1719, mitjançant un despatx del senyor De Andrezel, intendent de les armes de França a Catalunya, es va aclarir que la concessió esmentada no atribuïa als cònsols cap mena de jurisdicció, ja que aquesta era plenament del monestir, i va imposar als cònsols una pena de cinc-centes lliures si decidien atribuir-se cap poder judicial, polític o econòmic.⁶⁹ El 1720, quan la vila va tornar a l'obediència

68. ACRI, Sign. 415/2. «Dudas sobre las quales se ha de discurrir...».

69. ACA, Acordades, sign. 564. Folis 127-128.

de Felip V, el marquès de Carraffa va anul·lar el consolat establert pel francès, i va reintegrar a l'abat i al monestir en tots els seus drets i prerrogatives. Sabem que el 10 de febrer de 1720 el marquès F. Tiberio de Carraffa entrà amb escolta a la vila de Ripoll, on van romandre alguns dies.

El govern consular de 1719 fou breu i fictici. L'últim intent dels homes de la vila aprofitant una situació de desgavell polític i bèl·lic –que era l'únic moment on podien tenir èxit les seves pretensions–, per tal d'aconseguir la seva independència política i econòmica de l'abat. En conjuntures de normalitat institucional no l'havien aconseguit mai, i no la van tornar a obtenir fins a l'any 1755 per privilegi del rei Ferran VI, govern municipal que ja van mantenir fins a l'abolició dels senyorius amb les Corts de Cadis del 1812.

Conclusions

En aquest article he comentat succintament la conflictivitat existent entre el monestir de Santa Maria de Ripoll, d'una banda, i els seus vassalls de la vila de Ripoll, de l'altra. La singularitat d'aquest estudi rau en el fet que es tracta d'una baronia eclesiàstica com a propietària feudal, i en el fet que la que s'enfrontava a l'abat no era pas una vila rural, sinó menestral. Aquest desenvolupament econòmic, amb tot el que comportava, era incompatible amb les velles estructures feudals que regien la vila, així que el conflicte estava servit. La conflictivitat va venir donada tant en forma de plets incoats davant dels tribunals de justícia com en forma de revoltes. La via de dret i la via de fet eren dues vies que es combinaven, i no pas una alternativa de l'altra.

A través de la via de dret la confrontació va sobresortir dels límits de la baronia en arribar al Consell de la Batllia General o a la Reial Audiència. La capacitat judicial i econòmica de pledejar va ser la força política dels comuns vilatans. No obstant això, la vila s'enfrontava a un món senyorial jurídicament poderós que comportà sempre sentències negatives per als homes de la vila.

Pel que fa a la via de fet, d'una banda, venia afavorida per la conjuntura bèl·lica internacional que va propiciar moments de desgavell polític i institucional adients per aconseguir, a partir de petits cops de força, el poder polític i econòmic de la vila; de l'altra, pel fracàs de la via de dret quan els homes de la vila tractaven de legitimar davant les instàncies reials una erecció consular sorgida d'un moment bèl·lic. Tanmateix, al contrari dels fets de 1698, el fracàs de la via judicial l'any 1683 i l'any 1691 no sembla, a primera vista, que comportés l'aparició de la via de fet, desmentint sols en part l'afirmació que el fracàs de la via judicial comportava normalment l'aparició de la radicalització de la postura popular a les viles que lluitaven contra els seus senyors baronials.⁷⁰

70. Afirmació feta per OLIVARES I PERIU, *Viles, pagesos, senyors...*, 70 i seg., i per P. L. LORENZO CADARSO, *Los conflictos populares en Castilla (siglos XVI-XVIII)*, Madrid, Siglo XXI, 1996, 171 i seg.